

DAMIAN CHMURA¹, TADEUSZ MOLENDĄ²

¹*Instytut Ochrony Przyrody PAN,
31-120 Kraków, al. A. Mickiewicza 33
e-mail: chmura@iop.krakow.pl*

²*Katedra Geografii Fizycznej, Uniwersytet Śląski,
41-200 Sosnowiec, ul. Będzińska 60*

Nowe stanowisko omiegu górskiego *Doronicum austriacum* Jacq. na Górnym Śląsku

Omieg górski jest jednym z 35 gatunków górskich stwierdzonych na Wyżynie Katowickiej. Notowano go tu na dwóch stanowiskach: w dolinie rzeki Jamny oraz w dolinie Ślepiotki (Urbisz 2000). Na większym obszarze, a mianowicie Wyżynie Śląskiej, podawany jest jeszcze z doliny Białej Przemszy oraz z Pustyni Będowskiej (Zajac 1996, Urbisz 2000, Buchalik, Drobnik 2005). Omieg górski jest objęty ochroną ścisłą (Rozporządzenie 2004) i znajduje się na *Czerwonej Liście Roślin Naczyniowych Górnego Śląska* w kategorii R – rzadki (Parusel i in. 1996). Wcześniej gatunek ten wliczono do grupy gatunków proponowanych do objęcia ochroną na terenie byłego województwa katowickiego (Wika 1992). Po wprowadzeniu przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody (IUCN) nowych kategorii zagrożenia, w najnowszym opracowaniu dotyczącym chronionych, zagrożonych i rzadkich gatunków flory województwa śląskiego (Bernacki i in. 2000) gatunek ten uzyskał status LR (gatunek niższego ryzyka), a poza mezoregionami górskimi – VU (narażony). Ta dwojaka ocena stopnia zagrożenia gatunku w obrębie jednego województwa podyktowana jest jego rozmieszczeniem. W górach omieg górski występuje pospolicie, natomiast na niżu

jest rośliną rzadką i rośnie na pojedynczych, reliktowych stanowiskach (Zajac A., Zajac M. 2001). Wiele z niżowych populacji jest zagrożonych ze względu na osuszanie wilgotnych terenów oraz poprzez zabiegi gospodarki leśnej, chociaż na niektórych z nich obserwuje się wzrost liczebności – tak jest np. w łągu olszowym nad Ślepiotką (Czylok, Stanek 2000).

Podczas badań terenowych w 2004 r. na stoku zwałowiska odpadów górniczych KWK „Halemba” w okolicach Mikołowa odnaleziono nowe, bogate stanowisko omiegu górskiego, którego nie wykazuje opublikowana niedawno flora hałdy (Pasierbiński, Rostański 2001). Jest ono oddalone o kilkaset metrów od innego istniejącego stanowiska tej rośliny w dolinie rzeki Jamny. Populację omiegu na hałdzie obserwowano również w roku 2005 i 2006. W latach 2005, 2006 liczono pędy rośliny, a w roku 2006 zebrano próby glebowe i wykonano zdjęcia fitosocjologiczne w płatach 5 m × 5 m w populacji na hałdzie i dla porównania w znanej populacji z doliny Jamny. W miejscu występowania rośliny pobrano 4 próby glebowe z głębokości 0-10 cm, które następnie zmieszano w 1 dużą próbkę. Analizy glebowe objęły oznaczenia: pH (metodą potencjometryczną w 1 molowym KCl i H₂O); zawartości węgla organicznego (metodą Tiurina); straty przy prażeniu (metodą termiczną w piecu muflowym); zawartości azotu ogólnego oraz przyswajalnych form fosforu, magnezu, sodu, potasu i wapnia.

Omieg górski rośnie na podłożu, którego tworzywem są skały płone, takie jak piaskowce, łupki, mułowce, z których usypane jest zwałowisko powęglowe. Populacja licząca ponad 600 pędów zasiedla pas około 50 m długości i 4-5 m szerokości na krawędzi stoku o nachyleniu około 40° i południowo-zachodniej ekspozycji. W miejscu najobfitszego występowania rośliny odległość do zwierciadła wód gruntowych wynosi około 40 cm. Omiegowi towarzyszy inny górski gatunek, również obficie tu rosnący, skrzyp olbrzymi *Equisetum telmateia*. Ponadto współwystępują tutaj: orlica pospolita *Pteridium aquilinum*, tojeść pospolita *Lysimachia vulgaris*, niecierpek drobnokwiatowy *Impatiens parviflora*, pokrzywa zwyczajna *Urtica dioica*, nawłóć olbrzymia *Solidago gigantea*, łubin trwały *Lupinus polyphyllus*. Ogółem w płacie o powierzchni 25 m² stwierdzono występowanie 19 gatunków, głównie ruderalnych. Natomiast na drugim

Tab. 1. Właściwości gleby ze stanowisk *Doronicum austriacum* na hałdzie i w dolinie Jamny – Soil properties in stands of *Doronicum austriacum* on colliery spoil heap and Jamna valley.

Cecha Variable	Hałda Colliery spoil heap	Dolina Jamny Jamna Stream Valley
pH (H ₂ O)	4,5	6,0
pH (KCl)	4,3	5,8
Węgiel – Carbon (%)	12,0	2,4
Strata przy prażeniu – Loss in ignition (%)	25,1	5,8
C:N (%)	21,2	14,7
N (mg/100 g)	0,6	0,2
P (mg/100 g)	1,7	7,3
Mg (mg/100 g)	33,2	12,5
K (mg/100 g)	15,5	11,2
Ca (mg/100 g)	222,2	182,4
Na (mg/100 g)	5,6	3,0

stanowisku omiegu w dolinie Jamny, gdzie rosną rośliny nawiązujące do zbiorowisk łągowych, jak ciemnyca zielona *Veratrum lobelianum*, niecierpek pospolity *Impatiens noli-tangere*, roślinność ma bardziej naturalny charakter; jest też bogatsza w gatunki (odnotowano ich tu 29/25 m²).

Analiza glebowa wykazała, że substrat glebowy na stoku hałdy jest bardziej kwaśny i zasobniejszy w magnez, potas, wapń i sód oraz znacznie uboższy w fosfor niż gleba w dolinie Jamny (tab. 1). Według skali zastosowanej przez Piękoś-Mirkową i in. (1996) charakteryzuje się humusem typu moder. Odznacza się również większą zawartością węgla organicznego i stratami prażenia niż gleba w dolinie rzecznej.

Występowanie *D. austriacum* na pokopalnianej hałdzie potwierdza doniesienia innych autorów dotyczących apofityzmu roślin górskich i ich ekspansji na siedliska antropogeniczne na niżu (Cohn i in. 2001) i w górach (Jehlik 2004). Znane są także od dawna przykłady wkraczania na niż roślin pochodzenia górskiego wzdłuż dolin rzecznych (Walas 1938, Koczur 1999).

Należy przypuszczać, że również w tym przypadku sąsiedztwo doliny rzecznej wraz z płatami kadłubowych zbiorowisk lęgowych przyczyniło się do migracji *D. austriacum* z sąsiedniej populacji położonej w dolinie Jamny. Trzyletnie obserwacje zachowania się tego gatunku na dość nietypowym siedlisku pozwalają na twierdzenie, że populacja ta ma duże szanse na przetrwanie. Omieg górski znalazł tu korzystne warunki rozwoju, na co wskazuje jego dominująca rola w ruderalnym antropogenicznym zbiorowisku.

SUMMARY

A new stand of Austrian leopard's-bane *Doronicum austriacum* Jacq. in the Upper Silesia (Poland)

A new stand of rare and protected mountain forb species *Doronicum austriacum* was discovered near Mikołów (50°10'15" N, 18°54'10" E) in 2004. The population of ca. 600 specimens dominates in ruderal vegetation patch situated at the lower part of steep rocky slope of colliery spoil heap „Halemba”. The plants grow at site with high water table of about 40 cm of the ground surface. Their abundance let to conclude that *D. austriacum* has there favorable habitat conditions for development and long-term persistence.

PIŚMIENICTWO

- Bernacki L., Nowak T., Urbisz A., Urbisz A., Tokarska-Guzik B. 2000. *Rośliny chronione, zagrożone i rzadkie we florze województwa śląskiego*. Acta Biol. Silesiana 35(52): 78-107.
- Buchalik M., Drobnik J. 2005. *Dzieje i perspektywy zachowania stanowiska omiegu górskiego (*Doronicum austriacum*) na obszarze użytku ekologicznego „Pustynia Błędowska”*. Nat. Siles. Super. 9, 21-28.
- Cohn E.V.J., Rostański A., Tokarska-Guzik B., Trueman I.C., Woźniak G. 2001. *The flora and vegetation of an old Solvay process*

- tip in Jaworzno town (Upper Silesia, Poland). Acta Soc. Bot. Polon.* 70 (1): 47-60.
- Czylok A., Stanek J. 2000. *Stanowisko omiega górskiego Doronicum austriacum Jacq. w Katowicach. Nat. Siles. Super., Suppl.* 4: 5-7.
- Jehlík V. 2004. *Apofytizace dvou horských druhů a jejich společenstev v Jizerských horách a podhůří. Zprávy České bot. společ. Praha,* 39: 299-305.
- Koczur A. 1999. *Wpływ zabudowy rzeki Czarny Dunajec na dynamikę wędrówek roślin górskich. Ochr. Przyr.* 56: 35-49.
- Parusel J.B., Wika S., Bula R. 1996. *Czerwona lista roślin naczyniowych Górnego Śląska. Red List of Upper Silesian Vascular Plants. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska. Raporty i Opinie* 1: 8-42.
- Pasierbiński A., Rostański A. 2001. *Zróznicowanie flory naczyniowej zwałowisk pogórnicznych zlokalizowanych na terenach leśnych aglomeracji katowickiej. Nat. Siles. Super., Suppl.* 19-31.
- Piękoś-Mirkowa H., Mirek Z., Miechówka A. 1996. *Endemic vascular plants in the Polish Tatra Mts. Distribution and Ecology. Polish Bot. Stud.* 12: 1-107.
- Rozporządzenie 2004. *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. Dz.U. nr 168, poz. 1764.*
- Urbisz A. 2000. *Gatunki górskie we florze naczyniowej południowo-zachodniej części Wyżyny Katowickiej. Acta Biol. Silesiana* 35 (52): 108-122.
- Walas J. 1938. *Wędrówki roślin wzdłuż rzek tatrzańskich. Spraw. Kom. Fizjogr. PAU* 72: 1-131.
- Wika S. 1992. *Ochrona gatunkowa roślin w Polsce i w województwie katowickim w świetle nowej ustawy o ochronie przyrody. Kształtowanie środowiska geograficznego i ochrona przyrody na obszarach uprzemysłowionych i zurbanizowanych, WBIOS, WNOZ, UŚ, Katowice – Sosnowiec* 4: 26-31.
- Zajac M. 1996. *Mountain vascular plants in the Polish lowlands. Polish Bot. Stud.* 12: 1-107.
- Zajac A., Zajac M. (red.). 2001. *Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki UJ, Kraków.*